

VERGETEN OORLOGSKINDEREN

“IK HEB ER GELEERD OM NIET TE HUILEN”

Terwijl Nederland is bezet door de Duitsers, zitten in Nederlands-Indië 100.000 Nederlanders gevangen in jappenkampen. Op 15 augustus '45 wordt Japan verslagen, maar van een feestelijke bevrijding is geen sprake. Xaviera, Joty en Jacoba waren kind in een oorlog waarover hier maar weinig werd gesproken.

Interviews COEN VERBRAAK (XAVIERA HOLLANDER) EN BRAM DE GRAAF

“Ik heb het overleefd. Maar wel dankzij een paar *heel goede psychiaters*”

Als pasgeboren baby belandde Xaviera Hollander (1943) met haar moeder in een jappenkamp. Ze hield er een jarenlange drang naar voedsel aan over.

Veel concrete herinneringen aan de tijd in het kamp heeft Xaviera Hollander niet. Maar tot op de dag van vandaag is die periode van twee jaar in kamp Tjideng op Java bepalend voor haar gebleven. Tot haar veertiende plaste ze elke nacht in bed. En ze slaapt nog altijd met een lampje aan. “Die angst voor de nacht, voor het donker, zit er nog steeds diep in.” Het was eigenlijk een heel slecht moment voor haar moeder om zwanger te raken: eind 1942 was in Indonesië de Japanse bezetting overal voelbaar. Europeanen werden opgesloten in interneringskampen of in werkkampen. Xaviera’s vader, Mick de Vries, werkte in Soerabaja als arts en psychiater. Een kind krijgen tijdens de Japanse bezetting was volgens hem het stomste wat een mens kon willen. Maar Germaine, het fotomodel met wie hij eind jaren dertig was getrouwd, dacht daar anders over. Zij wilde juist graag een ‘souvenir’. Zou hij de oorlog niet overleven, dan had zij tenminste nog een bewijs van hun liefde.

Voor dood achtergelaten

Drie weken nadat in juni 1943 Vera (Xaviera’s naam bij de burgerlijke stand) was geboren, werden moeder en dochter opgesloten in kamp Tjideng, vlak bij Jakarta. Haar vader werd ondertussen tewerkgesteld in een krijgsgevangenenkamp. Tjideng gold in de laatste jaren van de oorlog als een van de zwaarste jappenkampen van Indonesië. Kampcommandant Kenichi Sonei was berucht vanwege zijn labiele en zeer gewelddadige gedrag. Haar moeder is op een dag bijna door hem doodgetrapt. Xaviera had als meisje van bijna drie zware dysenterie. Haar moeder was ervan overtuigd dat haar kind zou sterven als het niet snel voedsel zou krijgen. Toen ze naar het kamp moest, had ze een paar diamanten meegesmokkeld in haar vagina. Met een Javaanse handelaar was ze overeengekomen: een

diamant voor een zak bruine suiker. Rond middernacht zou haar moeder die diamant, gewikkeld in papier, over de bamboe- en prikkeldraadomheining gooien. Daarna zou hij de zak naar haar toe werpen. De diamant landde op de afgesproken plek, maar de zak viel met een luide plof op de grond en scheurde open. Nog geen twee seconden later stond ze in het volle licht van de zoeklampen, omringd door Japanse soldaten en Indonesische bewakers. Ze sloegen haar in elkaar en schopten haar. Sonei was degene die haar het hardst trapte met zijn zware laarzen. Nadat ze bewusteloos was geraakt, traptten ze haar gezicht open

“Sonei was degene die haar het hardst trapte met zijn zware laarzen”

en spuugden ze in haar wonden.” Haar moeder werd voor dood achtergelaten. In de vroege ochtend werd haar lichaam opgepikt door een patrouille die lijken naar een barak moest brengen. Daar ontwaakte ze later die dag, te midden van tientallen lichamen in staat van ontbinding. Van de bewakers kreeg ze wat brood en water. Uiteindelijk werd ze naar de ziekenboeg overgebracht. Drie weken later was ze weer bij haar dochter. Xaviera hoorde haar moeder die nacht schreeuwen. “Ik huilde de longen uit mijn lijf. En niemand die me kon troosten. Daarna heb ik jarenlang niet meer kunnen huilen. En nog steeds kan ik niet huilen om mijn eigen verdriet.” Op een dag was de oorlog voorbij. Van dat moment kan ze zich niets herinneren. Ze weet alleen dat haar vader nadien nog bijna een jaar wegbleef, vanwege de politieke situatie in Indonesië. Xaviera was zelf al geruime ▶

ORLOG NA OORLOG

In de Tweede Wereldoorlog zijn het in Nederlands-Indië niet de Duitsers die hun macht willen vergroten, maar de Japanners, die het voor het zeggen willen hebben in Zuidoost Azië en de westerse overheersers willen verdrijven. Op 7 december 1941 vernietigen de Japanners de Amerikaanse vloot in Pearl Harbour, waarna de Amerikanen Japan de oorlog verklaren. Nederland doet mee, maar na de verloren slag in de Javazee zijn de Japanners binnen een paar dagen de baas in Nederlands-Indië. De (Indische) Nederlanders worden onder erbarmelijke omstandigheden in jappenkampen geïnterneerd, waar een chronisch tekort is aan voedsel, water en medicijnen. Ook is er hongersnood onder de Indonesische bevolking. Japan geeft zich na de Amerikaanse atoomaanval in augustus '45 gewonnen, maar van een feestelijke bevrijding is in Nederlands-Indië geen sprake. De Indonesiërs hebben genoeg van de Nederlanders en de Bersiap breekt uit: een gewelddadige strijd waarbij tienduizenden (Indische) Nederlanders, maar ook Nederlandsgezinde Indonesiërs, Chinezen en Molukkers omkomen. Ook aan de kant van de Indonesiërs vallen tienduizenden doden door toedoen van Britse troepen. Even is het rustig, maar in 1947 laait de strijd opnieuw op en het zal tot december '49 duren voordat Nederland zich terugtrekt en onder internationale druk de onafhankelijkheid van Indonesië erkent. De onafhankelijkheidsoorlog leidt tot een massale repatriëring van (Indische) Nederlanders naar hun vaderland, waar velen van hen nog nooit zijn geweest. Ook worden ruim 12,5 duizend Molukkers – soldaten die dienden in het KNIL en hun gezinnen – naar Nederland overgebracht.

Lees meer op tweedewereldoorlog.nl

Moeder Germaine in Indië

Vader Mick in 1948

Germaine met haar tienerdochter

Moeder en dochter in 1946

tijd weg uit het kamp toen ze als driejarig meisje uit een boom viel en bijna werd gespiesd door een boomstronk. “Ik heb er vlak naast mijn vagina nog een groot litteken aan overgehouden.” De baboe bedacht zich geen moment en droeg haar naar het kampziekenhuis. Daar waren twee artsen aan het werk. Een van hen boog zich over haar heen. Later zou blijken dat dat haar eigen vader was. “Ik herkende hem natuurlijk niet, en hij wist niet dat ik zijn dochter was. Hij heeft me geopereerd en de wond gehecht.” Een halfjaar later, toen de Bersiap voorbij was, zag hij haar weer terug. “Mijn moeder had zich speciaal opgedoet en mooi gemaakt. Mijn vader kwam het tuinpad op lopen, en had op dat

“Jarenlang verstopte ik potten pindakaas in de badkamer”

moment alleen oog voor dat driejarige blonde engeltje op haar driewieler. ‘Ben jij mijn dochter? Kom ’ns bij je papa, schatje.’ Mijn moeder barstte in tranen uit. Dat is het begin van de eeuwige jaloezie tussen mij en haar geweest.” Haar vader sprak nooit over wat hij in de oorlog had meegemaakt. Van anderen hoorde Xaviera later dat hij in het werk-kamp als dwangarbeider afschuwelijk gefolterd is. Voor haar moeder waren de oorlogsjaren wel gewoon onderwerp van gesprek. “Ze is er enorm door getekend.” Achteraf is het een wonder dat Xaviera en haar moeder Tjiedeng overleefden. Al ondervindt ze nog elke dag de fysieke gevolgen van de honger die ze daar moesten lijden. “Bijna iedereen die ik ken uit het kamp heeft darmproblemen. Ik ook.” Tegelijkertijd was er altijd die onophoudelijke fixatie op voedsel. Ze waren nog maar amper geïnterneerd of de natuurlijke melkstroom bij haar moeder droogde op, vermoedelijk door stress. “Een Indische vrouw heeft mij toen een tijd gevoed. Mijn moeder hield daar het gevoel aan over dat ze jammerlijk faalde.” Nadien heeft Ankie, een vier jaar ouder nichtje, Xaviera meermalen weten te redden met kakkerlakken en bananenschillen. Daardoor raakte Xaviera

ongezond gefixeerd op voedsel. “Ik ben niet voor niks zo dik geworden. Ik verstopte jarenlang potten pindakaas in de badkamer, zodat ik altijd stiekem even iets kon eten. Ik kwam laatst bij toeval in een kast nog een pot met bijna versteende pindakaas tegen.”

De overlevenden

Ze is altijd een overlever geweest. Volgens haar zijn er twee soorten oorlogsoverlevenden. “Je hebt de mensen die altijd maar klagen. Vaak zijn het Joodse mannen die moeders hebben met een leeuwinnencomplex. Die zijn altijd maar bezorgd: ‘Doe je voorzichtig, jongen? Eet je wel goed?’ Mijn moeder was ook zo’n type. Daarnaast heb je de overlevers. Zo een ben ik. Altijd de beste willen zijn, eeuwig bewijzen dat je er bent en dat alles goed met je gaat.’ Het is niet voor niets dat ze als callgirl-madam een van de beste en meest luxe bordelen van New York had. Daar zat die competitiedrang helemaal in. “In het begin gaf ik iedereen voor noppes sex, in de hoop de ware te vinden. Ik was op zoek naar een vaderfiguur. Op een dag werd ik in een bar aangesproken door een bloedmooie vrouw, die iets ouder was dan ik. Ze zat het hoofdschuddend aan te kijken. “Honey, don’t you understand that you are sitting on a goldmine? Wat jij weggeeft voor een glaasje jus d’orange is goud waard.” Toen viel het kwartje. Vanaf toen wilde ik de allerbeste zijn, met de aller-mooiste callgirls van New York.”

“Buig! Buig!”

Soms echoot het geschreeuw van de Japanners nog door de kamers van haar geheugen. Dan hoort ze hen weer roepen: “Kirei! Kirei! Buig! Buig!” Alle vrouwen moesten daarop met

1948

Vader Mick in Indië

Xaviera (12) met haar vader in Amsterdam

OVER XAVIERA

In de jaren '70 werd Xaviera bekend met haar boek *The happy hooker: My own story*. Nu runt ze met haar man Philip Bed & Breakfast Xaviera's Happy House in Amsterdam. xavierahollander.com

gebogen knieën in elkaar duiken. “Zo probeerden ze de Europese vrouwen, die vaak een kop groter waren dan zij, te vernederen.” Ze is een liefhebber van de muziek van de Japanse componist Ryuichi Sakamoto. Maar toen ze jaren geleden de film Merry Christmas, Mr. Lawrence bezocht, waarvoor Sakamoto de muziek componeerde, kromp ze van pure schrik ineen. “In die film schreeuwen die jappen als gekken. Ik raakte er totaal van overstuur.” Inmiddels heeft ze al jaren een Japanse auto. En ze houdt ook van Japans eten. Maar ze zal nooit een Japanse minnaar nemen. Jaren geleden was ze met een jongere vriend in Mexico. Ze wilden naar een strandbar. Op het strand was in de branding een beschoeiing van bamboe aangebracht, om de haaien te weren, compleet met prikkeldraad. Plotseling kon Xaviera geen stap meer zetten. Ze hebben haar de deur door moeten duwen. “Ik bevróór van schrik. Terwijl ik niet goed thuis kon brengen waar ik nou zo bang van werd.” Toen ze het later natekende voor haar moeder, zei die direct: ‘O, maar zo zag de ingang van ons kamp eruit.’ “Dat zit blijkbaar heel diep.” Toch is er het besef dat ze nog van geluk mag spreken. Als kind van een Joodse vader had het er in Europa waarschijnlijk nog veel slechter voor haar uitgezien. Ze heeft het toch maar mooi allemaal doorstaan. “Daar ben ik best trots op. Ik heb het overleefd. Maar wel dankzij een paar heel goede psychiaters.”

ORLOGSKINDEREN

Xaviera's verhaal is een ingekorte versie van één van de 14 verhalen uit *Oorlogskinderen* (Thomas Rap, € 19,99). Journalist Coen Verbraak vertelt hierin de indrukwekkende verhalen van mensen die kind waren in de Tweede Wereldoorlog. *Lees het interview met Coen Verbraak op pagina 122.*

“DE SLAKKEN WAREN ZO VIES EN SLIJMERIG. MAAR JE AT ZE, WANT JE HAD HONGER”

Ze kreeg er nauwelijks te eten en leerde er om niet te huilen. Joty ter Kulve-van Os (1927) uit Wassenaar zat tijdens de oorlog in een jappenkamp.

Een prachtige jonge vrouw staat tegen de reling van een schip en kijkt opzij. Ze heeft stralend witte tanden, om haar mond een lach. “Ik noem dit mijn vrijheidsfoto”, zegt Joty. “Ik was op weg naar Nederland. Aan boord was een legerfotograaf en die vroeg of ik wilde poseren. Tijdens deze reis nam ik me voor: ik laat me nooit meer opsluiten en ga vanaf nu alleen maar genieten. Verwachtingen had ik niet, ik zou wel zien. Ik had het jappenkamp en de Bersiap overleefd, wat kon mij nog gebeuren?” En toen, jaren later, brak de coronacrisis uit. “Daardoor beleefde ik alles opnieuw. Weer dat opgesloten gevoel. Het voelde alsof ik stikte. Na de oorlog had ik jarenlang elke nacht dezelfde droom: ik viel in een put en kon er niet meer uit. Die droom kwam terug, elke nacht. Toen heb ik mezelf aangepakt en gezegd: waar leef ik nog voor? Ik heb nog een taak: zorgen voor mijn kinderen en kleinkinderen en blijven strijden voor een wereld zonder oorlog en onderdrukking. Juist nu. Want dat heb ik altijd gedaan.” Met haar Nederlandse vader en Indische moeder, zus Cora en broertje Wim groeide Joty op in Linggarjati,

een dorpje aan de voet van de vulkaan Ciremai op West-Java. Haar vader was directeur van een cementfabriek. In 1934, op 39-jarige leeftijd, overleed hij aan een nierbekkenontsteking en haar moeder nam zijn taak over, naast de opvoeding van haar kinderen. “Ik had zo’n sterke, lieve, mooie moeder,” zegt Joty en wijst naar een schilderij met haar moeder erop aan de muur van haar seniorenflat. Het dorpje lag erg afgelegen zodat ze weinig van de buitenwereld meekregen. “We hadden geen radio, geen krant. Opeens waren de Japanners er.” Als Indi-

“In het kamp leerden we twee dingen: nooit huilen en nooit vertellen dat je honger hebt”

sche Nederlanders hoefden ze niet naar een kamp. Maar Joty en Cora waren mooi en jong; ze vielen op. Op een dag moesten ze met hun moeder in de nabijgelegen stad Cirebon bij de Kempeitai komen, de Japanse militaire politie. “Een officier zei tegen mammie: ‘U kunt gaan, de meisjes blijven hier voor onze mannen.’ Mijn moeder zei: ‘U krijgt ze niet levend!’ ‘Dan gaan jullie naar de gevangenis.’ Ze sloten ons op. De volgende dag herhaalde de conversatie zich. Mammie zei: ‘U moet me eerst doodschieten.’ Toen zei die Jap: ‘You go home, tomorrow you go to camp.’”

Altijd honger

Het hele gezin, inclusief opa en oma en twee tantes, werd geïnterneerd in kamp Kareës in Bandoeng. “Met z’n achten deelden we een piepklein kamertje met badkamer. De Japanners gaven ons nauwelijks te eten, de rijst werd per korrel verdeeld. ’s Nachts kropen er mensen door het riool naar ons toe om

eten te ruilen voor kleding en sieraden. Ik moest zelf ook het riool in om slakken te zoeken. Die waren zo slijmerig, bah. Je moest ze drie keer koken en dan nog droop het slijm eruit. Maar je at ze, want je had zo’n honger. Ik dacht de hele dag aan eten.” Soms werd ze met andere meisjes opgetrommeld om voor de Japanse bewakers te dansen en te zingen. “En meer. Gelukkig is mij dat niet overkomen. Maar je was altijd bang dat je aan de beurt kwam. Over de verkrachtelingen werd niet gesproken, maar ik zag meisjes soms heel droevig uit hun ogen kijken. Dan wist ik: met jou is iets verschrikkelijks gebeurd. Ik was de hele tijd mannen van me aan het afslaan, het kamp maakte me vroeg oud.”

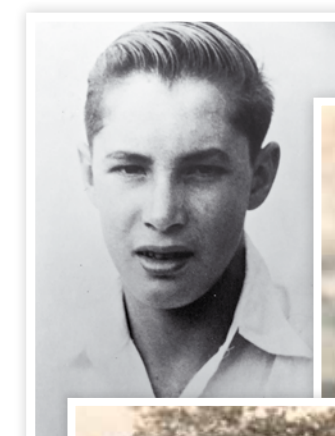
Eelt op mijn ziel

Na een tijdje werden ze per trein naar een kamp in de bergen bij Bogor gebracht. “Het was er overbevolkt en smerig. We sliepen op matten op de vloer en ’s nachts liepen de ratten over ons heen. Iedereen leed aan dysenterie. Superhete rawitpepers hielpen daar tegen – ik eet ze nu elke dag tegen het coronavirus.” In het kamp leerde ze twee dingen: nooit vertellen dat je honger hebt en nooit huilen. “Dat heb ik lang volgehouden. Ik kreeg echt eelt op mijn ziel. Ik heb veel empathie voor anderen, maar sta mezelf niet toe om te huilen. Voor mijn kinderen was dat een ramp; ik was streng voor mezelf en daardoor ook streng voor hen.”

Voor ze capituleerden, probeerden de Japanners nog om Joty en de andere kampbewoners op een schip te laden om dat op volle zee te laten ontploffen. “Dat weet bijna niemand. We waren naar Batavia gebracht en klaar om ingescheept te worden. Maar toen was opeens de oorlog voorbij.” Ze herinnert zich dat ze naar de uitgang van het kamp liep en de poort wagenwijd openstond. Een paar Indische jongens vroegen of ze honger had. “Natuurlijk!”, zei ik. Zonder na te denken stapte ik bij hen in de auto. Ze brachten me naar hun huis waar hun moeder heerlijke Indische gerechten had bereid voor mensen uit de kampen. Er zat zo veel liefde achter. Ik heb me ongans gegeten.”

Terug naar Bandoeng

Omdat de Onafhankelijkheidsstrijd was uitgebarsten en het in Linggarjati onveilig was, keerde het gezin terug naar Bandoeng. Maar ook daar was het inmiddels een complete chaos. Pemoeda’s – nationalistische vrijheidsstrijders – schoten op iedere blanke of Indo. “We moesten op een avond het ziekenhuis in vluchten voor een menigte. Mijn broertje Wim, veertien jaar oud, kroop achter een mitrailleur bij de ingang en hield hen op afstand. Hij was zo moedig. Hij redde ons leven.” De stad werd verdeeld in een Nederlands

Broer Wim

Joty op de boot naar Nederland, 1946

Cora, Joty en Wim

Bandung, 1945

en een Indonesisch deel. “Er kwamen buitenlandse soldaten om ons te beschermen en we pakten het leven zo goed en kwaad als het ging weer op. Ik heb mijn hbs afgemaakt, ’s avonds gingen we dansen met de soldaten, terwijl in de verte schoten klonken.” En toen had ze er genoeg van. “Eind 1946 zei ik tegen

“Toen ik naar Nederland ging, nam ik me voor me nooit meer te laten opsluiten”

mammie: ‘Ik ga naar Nederland.’ Ik nam afscheid van mijn familie en ging naar Batavia. Daar vroeg ik de kapitein van een schip dat naar Nederland zou gaan of hij nog personeel nodig had. En zo begon ik aan mijn nieuwe leven.”

Wereldvrede

In Nederland studeerde Joty af in het Nederlands-Indisch recht. Omdat Indonesië onafhankelijk was geworden, had ze niets meer aan die studie en werkte ze tien jaar voor een internationale organisatie die zich inzette voor de wereldvrede. Daarna werd ze juridisch directiesecretaresse bij een groot Twents bedrijf. Ze trouwde op 34-jarige leeftijd en heeft twee kinderen en drie kleinkinderen. Ze zet zich nog steeds actief in voor oorlogsvluchtelingen, maar ook tegen de houtkap op Sumatra. “Ik wil de wereld netjes achterlaten voor ik naar de hemel ga.”

Het huis in Linggarjati. Op 15 november 1945 werd hier een eerste akkoord gesloten tussen Nederland en de Indonesiërs over hun onafhankelijkheid.

Joty (links) met haar ouders, zus Cora en broertje Wim begin jaren 30 in Linggarjati.

“Je sprak niet over je Indië-verleden.
Niemand deed dat”

Jacoba (1936), haar moeder en zus overleefden in 1945 maar net de gewelddadige Bersiap-periode. Eenmaal in Nederland duurde het jaren voordat Jacoba haar draai vond.

Het was maart 1942, Jacoba weet het nog goed. “Ik was vijf jaar en knipte gras voor de konijntjes. Het was stil op straat, veel mensen waren al gevlucht. Ineens liep er een bataljon Japanse soldaten voorbij, vrijwel geruisloos. Ze droegen enkel een tjawat, schaamdoek, en aan hun voeten een soort handschoenen. Ik rende naar huis en riep: ‘Mam, allemaal blote mannen!’” Haar moeder schrok, wat te doen? “Ze pakte een flinke hoedendoos en propde die vol nuttige dingen, met daar bovenop mijn babypop. Ook Whiskey, ons hondje, moest mee. We zijn zo snel als we konden naar het station van Batavia gegaan, voor de trein naar Soerabaja. Daar woonde familie, daar zouden we veilig zijn. Dachten we.”

Leren om te overleven

Jacoba werd in 1936 geboren in Batavia, het huidige Jakarta. Ze had een dertien jaar oudere halfzus, Aafje, uit een eerdere relatie van haar Indische moeder. Jacoba’s Joodse ‘witte’ vader handelde onder meer in elektrische apparaten. Vanwege de oorlogsdreiging werd hij gemobiliseerd. Begin maart 1942 namen de Japanners hem krijgsgevangen, later werd hij als dwangarbeider naar Japan gebracht waar hij het einde van de oorlog meemaakte. Ondertussen probeerde Jacoba met haar moeder en zus in Soerabaja te overleven. Omdat haar moeder Indisch is, hoeven ze niet in het kamp. Ze betrokken een huis in de voornamelijk door Europeanen bewoonde Darmowijk in het zuiden van de stad. “Als familie zorgden we voor elkaar en we werden door onze baboes en djongos (huisbediende, red.) geholpen aan voedsel.” Haar moeder maakte zich veel zorgen om Aafje. “Ze was heel blond en had groene ogen. Aan de overkant zat de Japanse militaire politie. Ze was zo bang dat die Aafje zouden weghalen. Alleen in het donker kon

ze veilig over straat, mama lette continu op haar.” En des te minder op Jacoba. “Ik kon gaan en staan waar ik wilde en leerde snel. Je moet leren, wil je overleven. Ik leerde hoe ik moest graaien en grijpen en waar ik me moest verstoppen als er onraad dreigde.”

“Ik boog met mijn billen naar de Japanner toe. Als daad van verzet”

Toch had ze van de Japanners nauwelijks last. “Sommigen waren best aardig. Bij ons op de hoek woonde meneer Marimoto, hij werkte op een kantoor. Hij gaf me snoepjes en speelgoed. Voor elke Japanner moest je buigen, ook ik als kind. Van mijn moeder moest ik dat altijd omgekeerd naar Marimoto doen, dus met mijn billen naar hem toe. Ik vond dat raar, maar het was een soort verzetsdaad. Als kind kwam ik daarmee weg.”

Voor de oorlog: vader bezoekt lokale regent, een bediende ontfermt zich over Jacoba

De djongo (bediende) en Jacoba plukken gras in het buitenverblijf in de koele bergen nabij Batavia (Jakarta)

Amsterdam 1947

Babypop verloren tijdens vlucht uit Batavia

Soerabaja 1944

In augustus 1945 was het gedaan met hun veiligheid. Op de vijftiende die maand capituleerde Japan, nadat de Amerikanen atoombommen hadden gegooid op de steden Hiroshima en Nagasaki. Twee dagen later riep Soekarno de onafhankelijkheid van Indonesië uit en braken er overal onlusten uit, gericht tegen de Nederlandse overheersers. Vooral weerloze blanke vrouwen en kinderen werden doelwit van de Indonesische jongeren. Deze pemoeda’s waren militairen getraind door de Japanners. Deze hadden hen ingeprent dat Azië voor de Aziaten was en dat ze zich nooit meer moesten laten commanderen door Europeanen. Maar ook voor mensen met gemengd bloed, zoals Jacoba en haar moeder, was het in deze Bersiap-periode niet veilig. Ze werden gezien als handlangers van die Europeanen. “Onze bedienden deden anders tegen ons. Zij vonden dat we hen hadden uitgebuit en we konden een klap krijgen. We konden niemand meer vertrouwen.”

Stad in brand

In Soerabaja was de opstand het hevigst. Omdat de geallieerden de Nederlandse troepen verboden aan land te gaan – dat zou olie op het vuur zijn – kwamen daar Brits-Indische soldaten. “De stad werd zwaar gebombardeerd. Dat gegil en de angst als die bommen vielen! Overal stond de boel in brand en op straat liepen de pemoeda’s die ons bang maakten met hun bamboesperen.” Ze werden door hen uitgescholden en Jacoba zag lijken in de rivier drijven. Ook hoorde ze verhalen over mensen die in mootjes werden gehakt. “Het was walgelijk. Soms werd er ’s nachts bij ons op de deur geklopt. Dan hielden we ons muisstil, maar we waren zo bang dat Whiskey ons door zijn geblaf zou verraden. Aafje zei: ‘We moe-

ten weg!’ We hebben drie dagen gelopen en werden opgevangen in een Brits militair kamp.” Eind oktober 1945 besloten de Britten om de Nederlandse en Indo-vrouwen en kinderen uit Soerabaja te evacueren. In legertrucks ging het naar Tanjoeng Perak, de haven van de stad. “Ik mocht voorin zitten, moeder en Aafje gingen in de laadbak. Er was een soldaat met het geweer continu in de aanslag en één stond op het dak van de vrachtwagen. Ze schoten op iedere Indonesiër die te dichtbij kwam.” Hun deel van het konvooi bereikte veilig de haven. Zo’n honderd andere vrouwen en kinderen hadden minder geluk. “Indonesische militie staken de wagens in brand en burgers en soldaten werden op beestachtige wijze vermoord.” Via Singapore, waar ze in een opvangkamp verbleven en werden herenigd met haar vader, reisden ze in 1946 naar Nederland. “We gingen in Bloemendaal wonen in een pension. Ik vond het afschuwelijk hier, zo koud!” Nog geen jaar later keerden ze terug naar Java vanwege het werk van haar vader. Door het gemis aan onderwijs en gezag dreigde Jacoba te ontsporen. De band met haar vader was weg. “We kregen steeds vaker ruzie. Als hij me sloeg, sloeg ik net zo hard terug. Op een gegeven moment zei hij: ‘Dat kind moet hier weg.’ Ze hebben me in mijn eentje op het vliegtuig naar Nederland gezet en ik werd bij een christelijk gereformeerd pleeggezin in Overveen geplaatst. Dat botste ook natuurlijk, want ik was zó vrijgevochten.”

“Wij bereikten veilig de haven, anderen werden op beestachtige wijze vermoord”

Het duurde jaren voordat Jacoba haar draai in Nederland had gevonden. Maar ze bleek een echte overlever en uiteindelijk kwam het goed. Ze haalde haar onderwijsbevoegdheid voor de huishoudschool en schopte het tot schooldirectrice. Helaas werd ze op haar 43e afgekeurd wegens longproblemen – een gevolg van haar oorlogservaringen, volgens de arts. Zelf had ze dat verband nooit gelegd. “Je sprak er niet over. Niemand deed dat.” Ze woonde 45 jaar samen met een lieve vriendin met een eigen Aziatisch oorlogsverleden. Zij overleed in 2017, na haar hele leven te hebben gezocht naar een onbekend gebleven Japanse vader. “Ik mis haar elke dag. Maar Indonesië niet! Ik heb nooit terug gewild. Het was daar altijd hollen en wegwezen. Ik dank de goede God ervoor dat ik daar heelhuids ben uitgekomen.” □ *De briefdagboeken van Jacoba’s opa zijn gebundeld in ‘Brieven uit Insulinde’ (G.C. Adolfs en J. Prins, € 24,50, moessonshop.nl)*